

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

О. О. ТАРАНЕНКО, кандидат економічних наук
(Вищий навчальний заклад Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»)

Анотація. *Економічна стійкість є засобом ефективного функціонування та розвитку підприємства в умовах нестабільного економічного середовища. Мета статті – формулювання сутнісних характеристик процесу забезпечення економічної стійкості на основі аналізу та узагальнення сучасних підходів до сутності та структури економічної стійкості підприємств. Існують різні підходи до трактування економічної стійкості підприємства. Їх аналіз дозволяє виокремити сутнісні особливості її забезпечення. Важливе значення у процесі забезпечення економічної стійкості має структуризація. Основою структуризації економічної стійкості запропоновано потенціал підприємства, що дозволяє максимально враховувати всі ресурси та процеси його внутрішнього середовища в управлінні економічною стійкістю. Забезпечення економічної стійкості потребує врахування сутнісних особливостей цього процесу на основі потенціалу підприємства.*

Ключові слова: *економічна стійкість, підприємство, потенціал, структура, управління.*

У ринковій економіці відбуваються постійні зміни умов діяльності підприємств, зростає конкуренція на кожному сегменті ринку, що збільшує інтенсивність впливу зовнішнього середовища на діяльність підприємства. Тому кожне підприємство, як відкрита економічна система, повинно детально вивчати та враховувати стан зовнішнього середовища у процесі формування і використання власних внутрішніх ресурсів, щоб забезпечити необхідний рівень конкурентоспроможності. У нестабільних умовах ринкового середовища конкурентоспроможність підприємства тісно пов'язана з рівнем його економічної стійкості, яка на основі гнучкості внутрішнього середовища забезпечує адаптивність підприємства до змін зовнішніх умов діяльності.

Проблемам управління економічною стійкістю підприємств присвячені праці М. Абрютіної, О. Ареф'євої, О. Бакальської, В. Василенко, Д. Городинської, В. Гросул, О. Дуванової, В. Іванова, Л. Костирко, Г. Мохонько, А. Романової, О. Сергєєвої, А. Сулими та інших. Науковці дослідили широке коло теоретичних і практичних питань щодо забезпечення економічної стійкості підприємств

різних видів діяльності, але потрібно також дослідити сутнісні характеристики цього процесу.

Через кризові явища ринкової економіки та притаманну їй мінливість конкурентного середовища діяльності суб'єкти господарювання мають шукати ефективні засоби забезпечення стабільного функціонування та розвитку. Одним із таких засобів є економічна стійкість. Щоб забезпечити економічну стійкість підприємства, потрібно вдосконалити теоретичну основу, зокрема, врахувати сутнісні особливості цього процесу.

Метою статті є формулювання сутнісних характеристик процесу забезпечення економічної стійкості на основі аналізу та узагальнення сучасних підходів до сутності та структури економічної стійкості підприємств.

Категорія «економічна стійкість» не має єдиного загальноприйнятого тлумачення. Термін «стійкий» означає «здатний витримати зовнішній вплив, протидіяти чомусь. Здатний зберігатися, існувати за несприятливих умов» [1, с. 1196]. У такому значенні його використовує більшість науковців, які досліджують про-

блеми стійкості макро- та мікроекономічних систем.

В. В. Леонтьєв називав стійкою ту систему, у якій зміни різних економічних параметрів приводять її до рівноважного стану [2, с. 38]. Близьким до цього значення є твердження М. Павловського, який вважає стійкою «таку економічну систему, коли її перехід від початкового стану до заданого стану зростання відбувається таким чином, що жоден із множини її чинників (інфляція, приріст виробництва, безробіття тощо) не виходитиме за допустимі межі на заданій траєкторії зміни стану економічної системи» [3, с. 78].

Деякі науковці не виокремлюють економічну стійкість, а об'єднують її з іншими видами стійкості. Зокрема Н. С. Прокопенко, розглядає фінансово-економічну стійкість підприємства, яку розуміє як «систему фінансово-економічних відносин зі створення, розподілу та використання фінансових ресурсів, що забезпечують на основі високого відтворювального потенціалу, мінімального виробничого і оптимального фінансового ризику підприємства його коротко- та довгострокову платоспроможність» [4, с. 118].

О. М. Колодізєв і К. М. Нужний трактують економічну стійкість підприємства як стан рівноваги, вказуючи на можливе відхилення від нього у певних межах, в яких може перебувати підприємство. Автори вказують на необхідність повернення до рівноважного стану, для цього пропонують збільшувати кількість ресурсів і підвищувати ефективність їх використання [5, с. 243].

Отже, узагальнення підходів до трактування категорії «економічна стійкість» дозволяє виокремити її сутнісні характеристики:

- економічна стійкість забезпечується шляхом підтримки оптимального рівноважного стану підприємства як економічної системи;
- економічна стійкість має область, у межах якої допустиме відхилення економічної системи від рівноважного стану внаслідок впливу зовнішніх і внутрішніх чинників із можливістю повернення до нього;
- для підтримки економічної стійкості підприємства вся сукупність його внутрішніх

процесів повинна бути спрямована на приведення параметрів економічної системи до оптимального рівня.

Слід зазначити, що економічна стійкість підприємства проявляється під час негативного впливу зовнішнього середовища, але властива підприємству через відсутність цього впливу. Якщо у зовнішньому середовищі відбуваються зміни нейтральні або позитивні для розвитку підприємства, то їх можна використовувати лише з урахуванням наслідків для його економічної стійкості. У процесі розвитку підприємства відбувається реалізація різних заходів, які спричиняють кількісні зміни у внутрішньому середовищі для підвищення його якісного рівня, що може супроводжуватися тимчасовим розбалансуванням економічної системи і відхиленням від стійкого стану. Таке відхилення є допустимим, але необхідно враховувати стан зовнішнього середовища діяльності підприємства та підтримувати це відхилення у межах зони економічної стійкості. Особливу увагу на відхилення економічної стійкості слід звертати у процесі реалізації заходів для короткострокового підвищення фінансових результатів, оскільки при цьому може відбутися розбалансування внутрішнього середовища підприємства з виникненням довгострокових негативних наслідків, якщо не відбудеться вчасного повернення мікроекономічної системи до оптимального рівня економічної стійкості.

Враховуючи вищезазначене, економічну стійкість підприємства доцільно вважати здатність функціонувати та розвиватись у несприятливих умовах господарювання через упорядкування операційних процесів і параметрів складових внутрішнього середовища підприємства для підтримки його рівноважного стану.

Під час дослідження економічної стійкості підприємства науковцями значна увага приділялася вивченню її структури. Структуризація економічної стійкості необхідна для розробки системи показників оцінювання та комплексу заходів її забезпечення.

О. В. Ареф'єва і Д. М. Городинська розподіляють економічну стійкість на такі функціональні складові: кадрова, яка ґрунтується

на корпоративній культурі, умовах праці та підвищенні до належного рівня кваліфікації; інвестиційна, основою якої є ефективна інвестиційна політика, заснована на визначенні оптимального інвестиційного портфеля, джерел і суб'єктів інвестування; маркетингова, яка охоплює всі аспекти руху товару від розробки до післяпродажного обслуговування і включає дослідження ринку, формування ціни та зв'язків із суб'єктами виробничого процесу; фінансова, що, на думку авторів, є головною, оскільки вона тісно пов'язана з іншими складовими та вирішальним чином впливає на їх стан; управлінська, яка пов'язана з організаційною структурою, системою стимулювання, посадовими обов'язками персоналу; виробнича, у якій автори звертають увагу на властивості самої продукції, здатності задовольняти потреби споживачів і формувати фінансові результати діяльності [6, с. 85–89].

У цьому підході автори досить детально структурували економічну стійкість, виокремивши характерні аспекти для кожної складової, і запропонували заходи для забезпечення їх оптимального стану.

В. Л. Іванов, розглядаючи економічну стійкість підприємства, виокремлює три функціональні сфери: фінансово-економічну, виробничо-економічну та організаційно-економічну стійкість. Фінансово-економічну стійкість автор розуміє як перевищення доходів підприємства над витратами. Виробничо-економічна стійкість є здатністю виробничої системи реагувати на негативні впливи зовнішнього середовища. На організаційно-економічну стійкість автор покладає завдання управління досягненням запланованої ефективності діяльності підприємств, фактичне значення якої не повинне перевищувати допустимі межі [7, с. 48].

Під час дослідження стійкості підприємств Г. А. Мохонько виокремила три основні складові: соціальну, економічну й екологічну. У межах економічної стійкості автор виокремлює матеріало-сировинну, виробничу, фінансову, інвестиційну, маркетингову, управлінську складові. На відміну від інших науковців, Г. А. Мохонько розглядає соціальну стійкість не як елемент економічної стійкості, а як

складову загальної стійкості підприємства. У рамках соціальної стійкості автор виокремлює трудовий потенціал і мотивацію праці. Екологічну стійкість розглянуто як здатність дотримуватися законодавства у сфері охорони зовнішнього середовища [8, с. 54–55]. Підхід Г. А. Мохонько до структуризації економічної стійкості дозволяє детально досліджувати кожен аспект діяльності підприємства для управління економічною стійкістю.

О. М. Зайцев у системі економічної стійкості підприємства виокремлює такі підсистеми: техніко-технологічна, організаційна, соціальна (кадрова) і фінансово-економічна. Техніко-технологічна складова пов'язана зі станом і політикою оновлення основних засобів підприємства. Організаційна складова, на його думку, охоплює різні аспекти організації праці, поліпшення матеріально-технічної бази, адаптацію виробництва відповідно до потреб ринку. Під час визначення фінансової складової автор ураховує професійний склад персоналу, рівень використання наявної власності, політику в сфері оптимізації заборгованості та зниження витрат. У соціальній складовій основна увага приділяється режиму праці, наданню соціальних гарантій, політиці співвідношення результатів праці з її оплатою та наявності можливостей професійного зростання [9, с. 68–69].

В. А. Гросул пропонує виокремлювати такі складові соціально-економічної стійкості: організаційну стійкість, яка залежить від використання інновацій у процесах і структурах підприємства; фінансову стійкість, на яку впливають темпи зміни активів підприємства і соціальну стійкість, яка залежить від рівня соціального партнерства та соціальної компетентності працівників [10, с. 271].

Розглянуті підходи до структуризації економічної стійкості є типовими. Їх аналіз показує, що найчастіше для поділу економічної стійкості на складові за основу приймаються процеси (виробнича, управлінська складова) або ресурси (кадрова, інвестиційна, фінансова тощо) внутрішнього середовища підприємства. При цьому в більшості проаналізованих підходів відбувається їх одночасне використання. Це свідчить про необхідність ураху-

вання і процесів, і ресурсів під час розгляду структури економічної стійкості підприємства, неприпустимість односторонності та ототожнення цих складових, наслідком чого може бути відсутність повної і достовірної інформації у процесі аналізу економічної стійкості для прийняття управлінських рішень, оскільки окремі процеси є фактичним використанням ресурсів. Для забезпечення економічної стійкості потрібна інформація не тільки про використані, а й про наявні та невикористані ресурси. Вищезазначеним підходам до структуризації економічної стійкості не вистачає системності, оскільки вони не розглядають її складові у взаємозв'язку, що дозволяло б простежити наслідки зміни стану певної складової на стійкість усієї економічної системи.

Економічна стійкість є властивістю внутрішнього середовища підприємства, яка проявляється здебільшого при подразнюючому впливі чинників зовнішнього середовища, що необхідно враховувати при аналізі впливу чинників на економічну стійкість підприємства.

Як зазначено вище, саме внутрішнє середовище підприємства є носієм економічної стійкості, тобто стан і зміни ресурсів і процесів, які в ньому відбуваються і формують потенціал підприємства, що впливає на його економічну стійкість.

Потенціал підприємства нарівні із зовнішнім середовищем значно впливає на забезпечення його економічної стійкості, тому що ураховує всі наявні операційні можливості внутрішнього середовища підприємства. Саме від стану та резервів збільшення потенціалу і залежить економічна стійкість підприємства.

Ключове значення має кадровий потенціал, оскільки завдяки йому забезпечується виконання всіх функцій управління економічною стійкістю, визначаючи стан і напрями зміни всіх інших складових потенціалу.

Фінансовий потенціал через систему доходів і витрат об'єднує решту складових потенціалу підприємства, забезпечуючи його відтворення та розвиток.

Від елементів техніко-технологічного потенціалу залежать результати операційної діяльності, оскільки їх стан значно впливає на

конкурентоспроможність продукції підприємства.

Наявність на підприємстві інноваційного потенціалу можлива за умови, що інші складові потенціалу матимуть такий якісний рівень, який дозволить підприємству займатися інноваційною діяльністю. Її результатом є створення конкурентних переваг, що забезпечує не тільки функціонування, а й розвиток підприємства. Це особливо важливо в нестабільних умовах зовнішнього середовища, коли підприємству необхідно постійно вдосконалюватися, щоб відповідати зростаючим вимогам зовнішнього середовища до його внутрішнього середовища та товарної пропозиції.

Отже, в сучасних умовах господарювання, які характеризуються нестабільністю і непередбачуваністю змін зовнішнього середовища, високим рівнем конкуренції, необхідно застосовувати адекватні підходи до управління діяльністю підприємства, які б дозволяли йому успішно функціонувати в таких умовах. Одним із них є забезпечення економічної стійкості як здатності підтримувати успішну діяльність за несприятливого впливу зовнішнього середовища, що ґрунтується на підтримці операційних параметрів внутрішнього середовища підприємства у межах певної зони економічної стійкості та допустимих відхилень під дією зовнішніх і внутрішніх чинників із подальшим поверненням до оптимального стану.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
Velikiy tлумachniy slovník suchasnoyi ukrayinskoyi movi / [uklad. i golov. red. V. T. Busel]. – K. : VTF «Perun», 2007. – 1736 s.
2. Леонтьев В. Экономические эссе. Теории, исследования, факты и политика : [пер. с англ.] / В. Леонтьев. – М. : Политиздат, 1990. – 415 с.
Leontev V. Ekonomicheskie esse. Teorii, issledovaniya, fakty i politika : [per. s angl.] / V. Leontev. – M. : Politizdat, 1990. – 415 s.

3. Економічна енциклопедія / [відпов. ред. С. В. Мочерний, Б. Д. Гаврилишин, О. А. Устенко, А. С. Гальчинський та ін.]. – у 3 т. – Ірпінь : Академія, 2002. – Т 3. – 951 с.
- Ekonomichna entsiklopediya / [vidpov. red. S. V. Mocherniy, B. D. Gavrilishin, O. A. Ustenko, A. S. Galchinskiy ta In.]. – u 3 t. – Irpin : Akademiya, 2002. – T 3. – 951 s.
4. Прокопенко Н. С. Фінансово-економічна стійкість підприємств агропромислового комплексу: сутність, оцінка, регулювання / Н. С. Прокопенко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. – № 3. – С. 113–118.
- Prokopenko N. S. Finansovo-ekonomichna stiykist pidpriemstv agropromislovogo kompleksu: sutnist, otsinka, reguluyuvannya / N. S. Prokopenko // Formuvannya rinkovih vidnosin v Ukraini. – 2007. – № 3. – S. 113–118.
5. Колодизев О. М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства / О. М. Колодизев, К. М. Нужний // Комунальное хозяйство городов. – 2007. – № 78. – С. 238–243.
- Kolodizev O. M. Doslidzhennya sutnosti ta zmistu ekonomichnoyi stiykosti pidpriemstva / O. M. Kolodizev, K. M. Nuzhniy // Komunalnoe hozyaystvo gorodov. – 2007. – № 78. – S. 238–243.
6. Ареф'єва О. В. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи її забезпечення / О. В. Ареф'єва, Д. М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 8. – С. 83–91.
- Aref'eva O. V. Ekonomichna stiykist pidpriemstva: sutnist, skladovi ta zahodi yiyi zabezpechennya / O. V. Aref'eva, D. M. Gorodinska // Aktualni problemi ekonomiki. – 2008. – № 8. – S. 83–91.
7. Иванов В. Экономическая устойчивость предприятия как фактор обеспечения устойчивого функционирования и развития региона / В. Иванов // Экономист. – 2007. – № 8. – С. 46–48.
- Ivanov V. Ekonomicheskaya ustoychivost predpriyatiya kak faktor obespecheniya ustoychivogo funktsionirovaniya i razvitiya regiona / V. Ivanov // EkonomIst. – 2007. – № 8. – S. 46–48.
8. Мохонько Г. А. Оцінювання економічної стійкості підприємств видавничо-поліграфічної галузі: критерії та показники / Г. А. Мохонько // Економіка та держава. – 2009. – № 2. – С. 52–55.
- Mohonko G. A. Otsinyuvannya ekonomichnoyi stiykosti pidpriemstv vidavnicHO-poligrafichnoyi galuzi: kriteriyi ta pokazniki / G. A. Mohonko // Ekonomika ta derzhava. – 2009. – № 2. – S. 52–55.
9. Зайцев О. Н. Экономическая устойчивость предприятия / О. Н. Зайцев // Экономическое возрождение России. – 2006. – № 4. – С. 67–70.
- Zaytsev O. N. Ekonomicheskaya ustoychivost predpriyatiya / O. N. Zaytsev // Ekonomicheskoe vozrozhdenie Rossii. – 2006. – № 4. – S. 67–70.
10. Гросул В. А. Соціально-економічна стійкість підприємства: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія / В. А. Гросул. – Харків : ХДУХТ, 2007. – 303 с.
- Grosul V. A. Sotsialno-ekonomichna stiykist pidpriemstva: teoretiko-metodologichni zasadi ta praktichniy instrumentariy : monografiya / V. A. Grosul. – Harkiv : HDUHT, 2007. – 303 s.

А. А. Тараненко, кандидат экономических наук (Высшее учебное заведение Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»). **Теоретические основы обеспечения экономической стойкости предприятия.**

Аннотация. Экономическая стойкость является средством эффективного функционирования и развития предприятия в условиях нестабильной экономической среды. Цель статьи – сформулировать существенные характеристики процесса обеспечения экономической стойкости на основе анализа и обобщения современных подходов к сущности и структуре экономической стойкости предприятий. Существуют разные подходы к трактовке экономической стойкости предприятия. Их анализ позволяет выделить существенные особенности ее обеспечения. Важное значение в процессе обеспечения экономической стойкости имеет структуризация. Основой структуризации экономической стойкости предложен потенциал

предприятия, что позволяет максимально учитывать все ресурсы и процессы его внутренней среды в управлении экономической стойкостью. Обеспечение экономической стойкости нуждается в учете сущностных особенностей этого процесса на основе потенциала предприятия.

Ключевые слова: экономическая стойкость, предприятие, потенциал, структура, управление.

O. Taranenko, Cand. Econ. Sci. (Poltava University of Economics and Trade). Theoretical bases of providing of economic firmness of enterprise.

Summary. Economic firmness is the mean of the effective functioning and development of enterprise in the conditions of unstable economic environment. Formulation of essence descriptions of process of economic firmness providing on the basis of analysis and generalization of the modern approaches of essence and structure of economic firmness of enterprises. There are different approaches of interpretation of economic firmness of the enterprise. Its analysis allows to select the essence features of its providing. Important value in the process of providing of economic firmness has structurization. The potential of enterprise is offered as a basis of structurization of economic firmness, which allows maximally take into account all resources and processes of enterprise internal environment in a management of economic firmness. Providing of economic firmness needs taking into account the essence features of this process on the basis of potential of enterprise.

Keywords: economic firmness, enterprise, potential, structure, management.